

ITT ÉS MOST: Képzőművészeti Nemzeti Szalon

2015, Múcsarnok

Múcsarnoki megnyitó beszéd

■ Tisztelt vendégeink, kiállító művész kollégáink, barátsággal köszöntöm Önöket a Magyar Művészeti Akadémia nevében.

Néhány esztendővel ezelőtt a szomszédos Olof Palmeházban merült fel először egy konferencia keretén belül a Magyar Művészeti Akadémia és Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete közös gondolataként a Nemzeti Szalon rendszere létrehozásának szükségessége, s akkor ez nem talált meghallgatásra. Nem kis mértékben ennek következményeként kapta az Akadémia azt a megtisztelő feladatot, hogy felelős új gazdája legyen a Múcsarnoknak. Ennek a megbízatásának tesz eleget ma is az Akadémia.

Az elmúlt évben megrendezett Építészeti Nemzeti Szalon bravúros gyorsasággal teremtett ismételhető példát, és vitathatatlan sikere után most a magyar képzőművészet világszínvonalú bemutatkozásának lehetünk megbecsült tanúi. A következő esztendőben az intermediális és fotóművészet, a negyedik évben az iparművészet és tervezőművészet (dizájn) mutatkozik be, hogy ötödiként, 2018-ban az élő népművészet tegye tiszteletét ebben az épületben, bizonyítva, hogy a vizuális művészet világsodrában Magyarország az élvonalhoz tartozik. Az állampolgárnak erről pedig érdemes tudnia. Az öt műfajos ciklus ezután újra és újra ismétlődni fog.

Az alkalmak megkérdőjelezhetetlenül nemcsak művészettörténeti, de történelmi jelentőségűek is lehetnek, mert visszaadhatják a magyar művészet teljességének ezt a kultikus jelleggel bíró, de sokszor „eltulajdonított” épületét...

Jó kimondani, hogy ilyen létszámú művészeti együtt-lét még soha sem volt egy időben ezekben a kiállítóterekben mint most, amikor több mit kétszáz alkotó művei vannak jelen, s a számítógépes tárhelyen újabb nyolcszázán több ezer mű bemutatását vállalták. A műfaji és művészetfilozófiai spektrum tehát ilyen imponáló mértékben szélesedett.

De miért is Nemzeti Szalon ezek után a ma induló bemutatkozás? Mert mindannyian alkotó nemzettársaink a kiállítók, és mint ilyenek, szemlélik a világ ezerárnyalató értékeit és az emberi lélek mindennapi változásait. Szalon pedig azért, mert a régi otthonok és köztetek szíve is a szalon volt, ahol mint központi találkozóhelyen, a gondolatok és a szívdobbanások élő közösségében éltek meg örömeiket, hallgatták meg érveléseiket, és békés együtt-létben őrizték meg ugyanakkor szuverenitásukat. Ezzel a gyönyörűséggel semmiféle nyelvészkedés vagy ironizálás nem vetekedhet.

S mit tesz Isten, velünk egy időben magángalériák és civil szervezetek is kiállítások sorát rendezték meg, így a magyar képzőművészet bemutatkozása még teljesebb lett. Köszönjük nekik, hogy ennek a széles hatósugarú művészeti területnek a hitelét, sokszínűségét ezzel a gesztussal növelni segítik. Bizonyíték lett ez arra, hogy együtt többek vagyunk.

Az a tény pedig, hogy ugyanebben az időben a Magyar Nemzeti Galéria hetven év magyar képzőművészetének emblemikus erdélyi értékeit hozta el ajándékként a Budai Várba, ennek az egész kiállítási menetelésnek a megkoronázása lett, méltó tiszteletadás a magyar képzőművészeti társadalom és megismerésére vágyó közönsége felé.

Ilyen módon válthat át az alkotók terhére folytatott méltatlan harc a művek egészséges vetélkedésére, ahogy az az altamirai barlangrajzok óta a világ művészeti berkeiben természetes módon működik, és folyamatosan világra hozza a változások és fejlődések pozitívumait.

A mai nappal induló Képzőművészeti Nemzeti Szalon megvalósításáért *(Itt és Most)* köszönettel tartozik a Magyar Művészeti Akadémia a műveikkel résztvevők ezres táborának és a kiállítás kurátorának, Mészáros Júlia művészettörténész asszonynak szakértelméért és elszántságáért, Szegő György építőművész igazgató úrnak szervező és tervező munkájáért, és illő köszönet a Múcsarnok szakapparátusának az építkezés és rendezés pontosságáért és eleganciájáért.

Nem hagyhatom köszönő szó nélkül a kiállító művészeknek példás affinitását a Nemzeti Szalon gondolatához, s hogy a fel-feltámadó ellenszelek fújdogálása mellett is vállalták egymást és rokon lelkű indítataikat. Köszönet ez egyben az Akadémia Képzőművészeti Tagozatának, melynek szervezeti keretei között a művészeti közélet ily módon történő erkölcsi megújításának gondolata szerető támogatásra talált.

A Magyar Művészeti Akadémia s magam is, bizakodással várjuk azokat a látogató ezreket és tízezreket, akik a művészetek megváltó szerepében bíznak inkább és nem a mindennapi utcai nihilizmusok vagy önimádó magánfilozófiák életben tartásának fontosságában. Kérem Önöket, hogy látogatások meditációiban nyissák ki szívük ajtóit, hogy a művek mondanivalói az alkotók szándékai szerint találjanak igazi otthonaikra, mert ennek jött el rendelt ideje.

Fekete György,
a Magyar Művészeti Akadémia elnöke
Budapest, 2015. április 25.

Dávid Katalin Megjegyzések a kultúrához kapcsolódó kiállításokról – a képzőművészeti Nemzeti Szalon apropóján

■ Bocsánatot kérek az olvasótól a fenti címnek e rövid íráshoz egyáltalán nem adekvát túlfogalmazásáért. Azonban ezáltal kívánatosnak tartottam már rögtön az elején kifejezni, hogy nem céloim a dolog lényegéről, tehát a Műcsarnokban most látható Nemzeti Szalonról írni. Mégis van valami mondandóm, és hogy mondandómat ehhez a Nemzeti Szalonnak kapcsolom, teszem azért, mert vele összefüggésben kellett megtapasztalnom, hogy nagyon komoly félreértések, nem tisztázott fogalmak zavarják a kiállítások megítélését. A kultúrához bármilyen módon kapcsolódó kiállítás ugyanis eredendően a muzeológiának mint sajátos tudományágnak körébe tartozik, és lényegében egyfajta speciális publikációs lehetőség, amelyet meg kell előznie a megfelelő kutatásnak, anyaggyűjtésnek, véleményformálásnak, és alávetni olyan publikációs metodikának, amely nem – mint az írás – fogalmi, hanem látványszerűen, azaz vizuális eszközökkel kívánja közölni kutatása eredményét. Ebből természetesen következik, hogy a kiállítás sokféle lehet – megfelelően a muzeológia sokféleségének. Egy azonban döntő, és mindenfajta kiállításra érvényes: *a kiállítás, mint tudományos produktum, minden esetben a rendezőjéhez kötődik, ő hatá-*

rozza meg a koncepciót, ő határozza meg a kiállításra kerülő anyagot, ő irányítja, ad értelmet saját meggyőződése szerint a kiállításnak, *ő az alkotó!* Minden esetben az ő munkája a kiállítás gyakorlati elkészítését meghatározó forgatókönyv is. Mostanság a „rendező” fogalmát, a nyugati gyakorlatot követve felváltotta a „kurátor” fogalma. Azt kell mondanom, hogy talán ez a helyesebb, mert jobban rámutat a kiállítást készítő személy feladatára. Kurátornak nevezték ugyanis a „múzeumórt” (a szót magyarra fordítva), tehát a múzeum tudományos dolgozóját, már a XIX. században, és ez az értelmezése ma is érvényes. Ő az, aki begyűjti, meghatározza, feldolgozza és publikálja a múzeum vagy kiállító intézmény kincseit, és szakmai szemlélete meghatározza a művek bemutatását. Míg a „rendező” fogalma csak a kiállítással kapcsolatos munkára vonatkozik, a „kurátor” egybekapcsolja a múzeum tudományos dolgozójának minden feladatát, nem tesz különbséget a tudományos kutatás, a tudományos dolgozat megírása vagy egy kiállítás rendezése között. Mindebből (tehát hogy a kiállítás egyéni tudományos produktum) következik – és ez az, amit a hazai gyakorlatban hiába vár el a szakember –, hogy a kiállítás megítélésénél mindig a kurátor koncepciójából kell kiindulni, és ennek alapján két dolgot megvizsgálni: a koncepció minőségét és azt, hogy a kiállításnak mennyiben sikerült ezt a koncepciót megvalósítania. A kiállítás bírálatánál tehát soha nem szempont egy „idegen” koncepció, ami nyilván a bíráló elképzelését tükrözi, s ami lehetetlenné teszi a kiállítás valós megközelítését. Vitázni az eredményről lehet, sőt kell. De ennek csak egyféle módon van értelme, ahogy ez bármilyen vitánál igaz: nem azt kell bizonyítani, hogy akivel vitázom, az én koncepcióm alapján téved, hanem azt kell bizonyítanom, hogy a saját koncepciója alapján nincs igaza. Ezzel szemben a Nemzeti Szalon kiállításának bírálói-nál fel sem merült, hogy mik voltak a kurátor elképzelései, és ezeket hogyan sikerült realizálni. Szinte csak arról hallottam, hogy a Szalon bírálói mit vártak a kiállítástól.

Én magam, talán elmondhatom, a kiállítások szinte minden fajtáját kipróbálhattam, itthon és külföldön egyaránt. Csupán példaként említek néhány általam készített bemutatót, olyanokat, amelyek problémáit, kutatásaim eredményeit nemcsak kiállítás formájában, hanem írott tanulmányokban is publikáltam, tehát vizuálisan és fogalmi eszközökkel egyaránt megfogalmaztam. Például *Magyarország története* (Nemzeti Múzeum); *Magyar–lengyel kapcsolatok 10–18. század* (Krakkó, Budapest); *Üzenet az élőknek. Az auschwitz-i gyűjtemény anyaga* (Nemzeti Galéria); *Egyházi gyűjtemények kincsei I., II., III.* (Nemzeti Galéria, Iparművészeti Múzeum,

Budapest Történeti Múzeum); *Esztergomi Érseki Kincstár*; *Kalocsai Érseki Kincstár*; *Kondor Béla emlékkiállítás* (Tihanyi Apátság, Nemzeti Galéria); *Konstruktív törekvések a modern magyar művészetben* (az egykori Nemzeti Szalon épülete). Ezek történeti, művelődéstörténeti, művészettörténeti, iparművészeti, kortárs művészeti, ez utóbbin belül csoportos vagy monografikus bemutatók voltak. A kiállított tárgyak kivétel nélkül jelentős értéket képviseltek, akár művészeti, akár történeti értéket tekintve, és a kiállítás koncepciójától meghatározottan, önmaguk értéke mellett szimbolizálniuk kellett egy eszmét, eseményt, képviselniük kellett egy korszak szemléletét, sok esetben világnézetét. Példával segíthetjük a probléma megközelítését. Az Auschwitz Múzeum gyűjteményének a Nemzeti Galériában rendezett kiállítása volt ez, amelynek két mozzanatát említem meg. Az egyik egy posztamensre helyezett üvegekockába tett elhordott kis gyermekcipő volt, hatalmas patkó a sarkán és mellette egy összetört kaucsukbaba. Ezzel a megoldással olyan kiemelést kaptak, mint amit különös értékű arany ötvöstárgyak kapnak a kiállításokon. Közvetlenül az üvegekocka mellett, arccal felé fordulva állt egy majdnem életnagyságú, ismeretlen francia művész által készített bronz női szobor – emlékeztetve az elpusztított asszonyokra. Ezzel a beállítással a gyönyörű művészi alkotás azonban mellékszereplő lett, az volt a

feladata, hogy a kis cipő és az összetört baba által jelzett tragédiának adjon hangsúlyt. A másik megemlíthető mozzanat az ún. Krematóriumi Krisztus szobor, amit félig elégett fából ácsoltak össze a rabok, s amitől 1970-ben kormos lett a kezem, mikor megérintettem. Külön kabinetet kapott a kiállításon, pedig művészi értéke nem volt, s ugyanakkor körülötte a falon hatalmas, a borzalmakat idéző korabeli fotók között Picassónak az auschwitzi gyűjteményben őrzött csodálatos alkotását láthatta a néző. A rendezés – a koncepciótól meghatározottan – világosan mutatta a kiállított tárgyak fontossági sorrendjét, amely független volt művészi értéküktől.

Bár ezek extrém példák, de a kiállítás minden esetben így működik: a kurátor koncepciója határozza meg a kiállítás mikéntjét, mondandóját, szemléletét, elkötelezettségét, célját, tehát teljességét. És ebből a szempontból tekintve minden dicséret megilleti a Nemzeti Szalon kurátorát, N. Mészáros Júliát. Tudta, mit akar, pedig nem a legkönnyebb feladat, amire vállalkozott: úgy bemutatni egy ország képzőművészetének jelenjét, hogy a rendezői elképzelés alkalmas legyen valóban szintézisét vagy – fogalmazhatjuk úgy is – szellemi keresztmetszetét adni a kortárs művészetnek. És mindezt nem sablonok, hanem olyan tudományosan megfontolt sajátos szempontok alapján, amely az elsők között vállalkozott a hazait az egyetemmel összekapcsolni minden sznobizmustól mentesen.

Végre! Öreg vagyok, és mint ilyen, visszaemlékezem az Európai Iskola vagy a Négy-világtáj Galéria rokon szellemű törekvésére, amely hazai gyökerekből született kortárs művészetünket tette kontinensi tulajdonná. Ennek eltiltott, megfojtott szemléletét idézte fel bennem Mészáros kiállítása. A koncepció tehát példamutató. Azon vitatkozhat bárki, hogy az X-Y-Z művek helyett lehetett volna más művész alkotását kiállítani. Én nem tudom ezt megítélni. Nem érzem feladatommak, és kedvem sincs hozzá.

Mezei Gábor

Elmélkedés ITT és MOST

■ *Előszó*

Képtelen vagyok komolyan venni azt a vitát, hogy kell-e országos tárlatokat rendezni a Múcsarnokban.

Szükséges információ

N. Mészáros Júlia kurátorként döntötte el, kit hív meg a kiállításra a több ezer magyar művész közül. 209 résztvevő 450 műve látható a Múcsarnokban. Természetesen sokan kimaradtak, a „mellőzöttek” elégedetlensége érthető – vajon lehetséges ezt elkerülni?

Szubjektív vélemény

A kiállítás rendkívül változatos, érdekes, a rendezés kitűnő.

Műgyűjtői szemmel

Akiket ismertem, szokásos kiváló színvonalukat mutatják: Keserű Ilona, Ef Zámbo István, feLugossy László, Prutkay Péter. Bukta Imre ismét kellemes meglepetést szerzett szellemes kofferével. Zoltán Sándor El Kazovszkij emlékműve, a *Vándorállat* szerényen elegáns, megható. Móder Rezső vasszobrai nagyszerűek.

Akiket nem ismertem, tehát örvendetes meglepetést szereztek számomra: Drozsnik István, Majoros Áron Zsolt, Földesi Barnabás és Rónai Péter. (Természetesen örültem voltam, ha folyóiratunk akkor jelenik meg, amikor a kiállítás még nyitva van...)

Kiemelkedő remekműnek tartom Szurcsik István *Alattvalók* című festményét. Már csak ezért az egy képért is érdemes lett volna elmennem a kiállításra.

Tanulság

A Műcsarnokban is volt néhány remek egyéni kiállítás – Buktéra emlékszem a legszívesebben –, a magángalériák szerepe is rendkívül fontos. Ezt a mostani áttekintés azonban semmi más nem pótolhatja. Meggyőződésem, hogy rendszeresen kellene ilyen kiállításokat rendezni – vállalva minden vitát és ellenkezést.

A jövő évi fotószalont kíváncsian várom, s az utána következő évben iparművészeti kiállítás lesz a Műcsarnokban – már készülünk...

Farkas Ádám

A mélység felszínén

■ A Műcsarnokba tervezett alkotóművészeti szalonok gondolata, terve is már erős indulatokat váltott ki művészekből és közvélemény-formáló műértőkből. Félelmet, szkepszisét és örömet egyaránt hangoztatta minden érintett, és a hangzavarból a negatív várakozás volt a dominánsabb, mint általában az újkori közgondolkodásunkban.

A sorozatot nyitó Építészeti Szalon rációfolt a sötétben árnyalt előítéletekre. Érdekes, informatív, nagyléptékű és hiánypótló bemutató lett belőle. És fájdalmasan időszzerű, mert a magyar építészet szenvedte el a legnagyobb veszteséget az összes művészeti ág közül, a rendszerváltás óta eltelt negyed században.

Az *Itt és most* címmel megnyílt képzőművészeti szalonról beszélni, írni az „itt” és a „most” időbe és térbe helyezése nélkül szavakba konstruált üresjárat lenne.

Érdemes a „kiállítás” fogalmával, történetével kezdeni. A szellemi tartalmakat anyagban megjelenítő, eredetileg kultikus közterekben funkcionáló műalkotások már a római kultúrában megjelentek a főurak, sikeres kereskedők otthonaiban, de a reneszánsz idején, az „antik szellemiség” felfedezésével, újraértelmezésével, az arisztokrácia és a polgárosodás erősödésével a trezaurálás és a hatalmi reprezentáció igénye létrehozta a régiségek és a „kortárs” műtárgyak árúként való felléptetését, piacát. Ennek a folyamatnak az első bemutató terei voltak a főúri kasté-

lyok, paloták reprezentatív helyei, a sok ember befogadására alkalmas társalgók, fényűzően berendezett szalonok. Az áruvá válás magával hozza a szakértő kereskedők megjelenését, a kereslet növekedésével felbukkannak a képkereskedések, a galériák. (Galerie francia, gallery angol nyelven; külső, belső erkély, balkon, hosszú, keskeny terem, helyiség művészeti tárgyak bemutatására, képkereskedés. Feltételezésem szerint a műtermekben hagyományosan megtalálható belső erkély, a galéria általában a képtárolás helye, és a képeladás őskorában a bemutatás-vásárlás itt történhetett meg.)

A „szalon”, mint kiállítási kategória, Párizsban, a XIX. század második felében jelent meg a hatalmas, fémszerkezetű üvegcsarnokok, a Grand Palais és a Petit Palais térhódításával, pontosabban a polgári létforma tömegénné erősödésével.

A szalon ugyan a nevében megőrizte (feltehetően a minőség referenciája érdekében) a megelőző évszázadok bemutatóinak emlékét, de a cél, a keresztmetszet-kiállítás a nagyközönségnek szól. Előbb megszületett a Salon d'Automne, az Őszi Szalon. Ne felejtjük, hogy a „plaine aire” festészet virágzik, és a vakációk befejeztével visszatérnek Párizsba a jómódú polgárok az élményeikkel és a festők a friss, tájban készült képeikkel. Az Őszi Szalon meghívásos alapon működik, de a kimaradtak részéről akkora vihar támadt, hogy a szervezők megteremtették a Salon des Indépendant, a Függetlenek Szalonját, ahol a részvételi díj ellenében bárki kiállíthatott. Ezen az utóbbin állítottak ki az útkeresők, a megújítók, és idővel Salon de Mai névvel intézményesült, és vált a XX. századi modern művészet bölcsőjévé.

Budapesten az 1896-ban megnyitott Műcsarnok lett az ország nagy, gyűjtemény nélküli, képzőművészeti bemutatóhelye. Állami intézményként programkarakterét az épp aktuális kormányzati bürokráciának a művészethez való viszonya határozta meg, ami többnyire konzervatív, probléma- és kockázatmentes művek megjelenését preferálta. Ezekbe jól belefért a szalonrendszerű keresztmetszet-kiállítás, ami sajnos meg volt szűrve az adott vezetés ideológiai, világnézeti vagy műveltségi korlátaival. Ez a szelektáló kultúrpolitika a legsúlyosabb a Rákosi-Révai-érában volt, de a '70-es évek végéig működött a kádári-aczéli támogatott-türt-tiltott kategóriarendszer. A '80-as években már megállíthatatlanul erodálódott a „vasfüggöny” a kultúrában is, ami a Műcsarnok megnyíltát eredményezte az európai kortárs művészet felé és a korábban perifériára szorított, ám külföldön már jegyzett magyar művészek irányába is. Utólag visszanezve kitapintható a '80-as, '90-es évek műcsarnoki működésében egy

kiegyenlítődesi tendencia, ami megpróbálja a különböző alapállásokból induló, de párhuzamosan futó művészi értékeket egyformán integrálni, de sajnos ezt a konszenzus felé törekvő irányt eltérítette egy új európai erőter. Ez előbb a konceptuális művészetnek az új médiákon keresztül történő megjelenését, áradását, majd az utóbbi évtizedben a „kritikai attitűd” (régí marxista szóhasználattal eszmei mondanivaló) elvárását eredményezte. Ezek az irányzatok nyugaton – a „létező szocializmus” megismerésének hiányában és a pörgő fogyasztói társadalom ellentmondásainak tudatosulásával – közönségi érdeklődést, támogatást kapnak; Magyarországon ez a nyugati minta, a megélt tapasztalataink alapján és talán a politikai túlfűtöttségeink miatt is, szerény elfogadottságot kapott – nem tudta a Múcsarnokba bevonni a közönséget.

2011-ben történt meg a fordulat, a vezetőváltással visszatért a '90-es évek szélesebb és az országos intézmény küldetéséhez méltóbb, hitelesebb horizontjához. A *Mi a magyar?* című tematikus keresztmetszet-kiállítás, Bukta Imre monumentális tárlata, a *Másik Magyarország, az Építészeti Nemzeti Szalon*, Csáji Attila nagyszabású életmű-kiállítása felvázolja a jelenkori magyar művészet színességét, rétegeztségét és kifejezésbeli értékességét.

Az ITT ÉS MOST Képzőművészeti Nemzeti Szalon a tagadhatatlan hiányaival együtt izgalmas bemutató lett. Egyrészt kitűnő kollégák munkái hiányoznak az összképből, másrészt több évtized hiánya feszül a képek, szobrok között, s az ismerősök újdonságai, az ismeretlenek meglepő opuszai szinte új dimenziót, a rácsodálkozás terét varázsolják az öreg Múcsarnok jól ismert termeibe. A kuratori válogatás és rendezés egyenlege pozitív.

Kiállítási értékelést, kritikát írni egy művésznek, főleg ha résztvevője is az eseménynek, szinte lehetetlen az érintettség okán. Amit megpróbálok mégis itt közreadni, az valamiféle útleírás, szubjektív (és erősen fókuszált) élménybeszámoló.

Ugyanis egy mű már a megnyitó nyüzsgő forgatagában annyira megfogott, magával sodort, hogy – szinte védekezésépp – meg kell fejtssem a képi üzenet mondatokba kalodázható olvasatát.

A művészettel folytatott foglalatosságom fél évszázada alatt ért néhány „nagy találkozás”-szerű megszólíttatás festmények által. A legerősebb talán a '70-es évek elején történt. Párizsból hazafelé jövet megálltam Münchenben a Pinakotékában, hogy egy múzeumi kitérő révén oldjam a hosszú autótú egyhangúságát, és épp kezdett betelni a „befogadóképességem”, amikor egy hosszúka, nem túl nagy kiállítóterembe belépve – ami eléggé tele volt emberrel – megéreztem, hogy valaki néz engem. Keresve az

ismerőst, a tekintetem végigsiklott a fejeken, az arcokon, de senki figyelmét nem észleltem. Ám a szemközti, távolabb lévő falon egy kép közepéből, egy öregember arcából sugárzott a sejtelmes erő. Azonnal indultam – kicsit furakodva, tolakodva – a vonzás epicentruma felé. Közben észleltem, hogy a szemsugár követ, nem enged. Amikor odaértem kartávolságra a Rembrant-önportréhoz, megbűvöltem, szinte bénultan álltam a mérhetetlen mélységből jövő tekintetet. Az idő megállt, vagy annyira megsűrűsödött, hogy kiszorult a jelen-lét.

Sejtelmem sincs, milyen hosszan tartott ez a megmagyarázhatatlan jelenség. Mikor gyengülni kezdett a kötetlek, továbbléptem. Távolabbról visszánéztem, érdekelt, történik-e valami másokkal is, de nem észleltem változást az emberek képnéző viselkedésében, ritmusában.

A múcsarnoki ITT ÉS MOST kiállításon a váratlan találkozás Bondor Csilla *A mélység felszínén* című installációja előtt keletkezett.

A nevezett munka a centrális terem sor közepe táján, jobb oldalán található, egy négy és félszer hatméteres vendégfalon.

Gyalulatlan, öreg fenyődeszkákból kivágott, lazúrosan megfestett csónakok úsznak elfelé a fal fehér terében. A kompozíció indító eleme a bal alsó sarokból átlósan elvezető stég, ugyanúgy megfestve, mint a vízen (levegőben?) lebegő öt ladik, de a padló-faltörésből indított ferde trapéz deszkafelületre egy folyamatosan változó, hullámzó, csillámló vízfelület projektálódik. A sík deszkafelületek kivágott rajzolata, a rajtuk megjelenő festett téri illúzió önmagában is álomszerű látványt, sőt térértéket hoz létre, de mégis a stégre feszített, vibráló vízfelszín ragadja meg a tekintetet. A szem fel-felrebben a csónakok kínálta térbe, de a fény-vízvarázslat vissza-visszarántja. A kifutópályára vetülő valóságtükröződés szabja az időt. A bizonyos és a valószínű átjárja egymást, a tér is egyre árad. Történetmentes álom részeseivé válunk.

Mintha az elmúlás és az öröklét közti hídról szemlélnénk a megérthetetlen végtelent.

Igen! Az AKKOR és OTT múzeumban és az ITT ÉS MOST kiállításon megélt találkozások számomra megdönthetetlen bizonyítékok, hogy szüksége van az embernek a művészetre. A keretektől és szabadságvágyból gyúrt emberlét több síkban is érintkezik a valóság megérthetetlen és elmondhatatlan területeivel, melyeknek az ésszel fel nem fogható mértékeit, értékeit, igazságát csak a művészet tudja közvetíteni a maga titokzatos nyelvezetén. Ezért valójában nem a pénz, nem a karriervágy, nem a hatalom vagy a személyes kapcsolatok irányítják, hanem a társadalmak tudattalan közös igénye – a teljességgel való érinkezés (öröklét) elérhetelenségének orvoslására.

Érdemes komolyan venni Patrick Modiano mondatát, melyet tavaly decemberben mondott Nobel-díja átvételkor: „A költőnek, az írónak, de a festőnek is az a szerepe, hogy fellebbentse a fátylat és megragadja a villódzó lényegét, amely ott rejlik minden emberben.”

A szerep komoly, vannak felkészült, beavatódott alkotók, bemutatókra – nevezzük akár szalonnak – szükség van.

Kozma Vera Bárkák

■ Bondor Csilla 1975-ben született Budapesten, festő szakon végzett. *A mélység felszínén* című munkája: egy falon elszórva festett deszkadarabok. A fal baloldalán alul palló látható, amelyre videó vetíti a villódzó vízparti fényeket. Igen, képzeletben máris a víz felszínén vagyunk, előttünk ringatózik a csónak. Csak közelebről nézve látjuk, hogy a csónak szemet becsapóan, illúziót keltően van megfestve (a francia „trompe l’oeil” irányzatnak nevezi ezt) – bizonyítva a művész mesterségbeli tudását is.

Egy másik kiállításon láthattam tőle egy fiókot megfestve festőtubusokkal, az is csak oldalról nézve lepleződött le, hogy sima, de megfelelően lefűrészelt szélű, összeillesztett deszkákon keltett illúzió.

Tolnay Imre 1968-ban született Győrben, grafika szakot végzett. Korábbi kiállításain testlenyomatokkal, jelenlétlenyomatokkal, festett faajtókkal mutatkozott be.

A Műcsarnokban, Bondor Csilla falára merőleges falon látható Tolnay Imre bárkája. A rendezőt dicséri, hogy ez a két mű egymás mellé került. Annak ellenére, hogy ez a bárka is deszkákból épült fel, teljesen másképpen hat ránk. Durva felületű, némi festéknyomokat viselő deszkák vannak plasztikusan egymásra illesztve. Mint ókori lelet, mely váratlanul előbukant az ásásokon, Noé Bárkájának maradványa, hogy figyelmeztessen, ismét bajok vannak a Földön, itt az ideje a menekítésnek, a bárkák építésének.

Bondor Csilla illúziót kelt, elvarázsol bennünket, Tolnay Imre drámát közvetít.

Hidvégi Máté

24 N. Töredékek Rákóczy Gizella művészetéről

■ „*First thought, best thought!*”: ezt a mondást – buddhista tanításként – még Allen Ginsberg írta egy könyvembe Budapesten, és most nem csak azért említem, mert a Műcsarnokban rendezett *Képzőművészet. Nemzeti Szalon 2015* kiállítással egy időben volt látható a Nemzeti Galéria *Qi Baishi* (Csi Paj-si) kiállítása,¹ amely a *buddhizmus természetfelfogását* adta át az elképzelhető legmagasabb szellemi és esztétikai fokon azoknak, akik megnézték. Azután ugyanis, hogy Mezei Gábor felkért, írjak a Nemzeti Szalonról, *első gondolatként* jutott eszembe Rákóczy Gizella neve, bár személyesen soha nem találkoztunk. Mindjárt utána Váli Dezsőre gondoltam, akihez már harminc éve tartó barátság fűz, és akinek rajzait Vajda Lajos és Barcsay Jenő grafikáival, festményeit Bálint Endre képeivel tartom

egyenértékűeknek. Ráadásul a 2015-ös Nemzeti Szalon kurátora, N. Mészáros Júlia két Váli-festményt is beválasztott a kiállításon szerepeltetett anyagba.

Rend van: pár hete küldte ezt az e-mailt Váli Dezső, és tudakolta, élek-e. A kérdésre kérdés (*what is life?*) ment válaszul, erre D. elküldte Szüts Miklós egyik megnyitó beszédét: „rend van” – ezzel zárult a szöveg, amely Váli életének képzeletbeli utolsó órájáról szól. Később, a Műcsarnokban Rákóczy Gizella 24 N című alkotása² előtt újra eszembe jutott ez a két Váli-szó, amely meglehetősen le tud zárni egy életet. Megpróbáltam nem gondolni semmire. R. G. a kiállítás megnyitását követően meghalt.³ Néztam a 24 N-t, nem kívülről, de mindenféle elköteleződésektől mentesen, és egyszerre felsejlett az a rend, amelyről olvasatomban – elképzelt halála előtt – Váli beszélt. Nemcsak a látvány rendjéről és nemcsak a kompozícióról van szó, hanem egy olyan transzcendentális rendet éreztem, sőt tapasztaltam meg, aminek leírásához most csak keresgélem a szavakat.⁴

A kvantumfizikusok az anyag rendjét Paul Dirac és Schrödinger egyenleteiben látták kifejeződni. R. G. val kapcsolatban Schrödingert különben is megemlítettem volna, mert művész is volt⁵, ahogyan R. G. tudós is. Schrödinger idézte Lessinget: „Az értelmi munka öröme nem az állandóan előttünk lebegő ideál elérésében, hanem a feléje irányuló küzdelemben van.”⁶ Beke László írta,⁷ hogy Rákóczy Gizella „perfekcionista volt. ... Kristálytisztaság szerkezetű, de hihetetlenül bonyolult, hatalmas mértani rendszereiből lemaradt egy két centis sáv, senki nem vette észre, de ő vigasztalan maradt. Neki volt igaza. Kérlelhetetlen volt a saját maga alkotta rendszer kivitelezésében, az ember azt hitte, hogy valami végtelen logikai játékot játszik, miközben a világ törvényszerűségeit fürkészte, és közben hatalmas hitre tett szert.” Dukay Barnabás írta⁸: „Gizella, a labirintus nagy sejtője (ez sokkal több, mint tudója), a nagy háló véges vetületein dolgozván a végtelenre mutatott. Ezt kevesen bírták, így nem tekintették a kánon részének, pedig maga volt a kánon. Így van ez majd mindenkivel, aki túlemelkedett a saját mulandóságán. Megadta azt a bepillantást az idő feletti rendbe, amire az emberelme már nem, de »adam kadmon«, »seng zsen« vagy »aristos«, az eredeti ember képes.”

256 N 4 szín 4 tónusa variációi: „A négy szín négy tónusa variációi című festményem 1983-ban első kiállításomon már látható volt. A képletet 1980-ban írtam le. Ekkor tem-

perával készült minden munkám. 1989-ben már festetem többrétegű (például 32 rétegű) akvarelleket. 1999-ben a Műcsarnok *Minta* című kiállítására készült el az a festményem, amelyben a Fibonacci-számsort⁹ használok. Ez egyenes tónuslépcsőt eredményez. Lehetővé tette, hogy a színek egymás fölött képezzenek kazettánként »egyet«. A táblán minden kazettában más arányban tettem le mind a négy színt (256 N). Mind a 24 táblán ugyanaz a forma és ugyanaz a szín, a létrejövő látvány viszont különböző.” (Rákóczy Gizella)¹⁰ A *Balkon* című folyóiratban – amely az évek során reprezentatív cikkeket szentelt R. G. művészetének – Simon Zsuzsa igényes felvételt közölt az installált teljes 256 N alkotásról is,¹¹ amely párhuzamosan két sorba rendezett, 2 x 12 = 24 darab, egyenként 135 x 135 cm-es akvarellből állt (a képek külön-külön üveggel fedve). A kiállított mű megközelítő mérete – az üveglapok illesztéseit is beleszámítva – 2,8 x 17 m volt. Mindegyik képen 16 x 16 = 256 darab, különböző színű négyzet szerepel, és mindegyik négyzetben jelen van mind a 4 szín (sárga, zöld, kék, vörös). R. G. felismerte, hogy ha a Fibonacci-sorozat algoritmus szerint festi egymásra a színeket, akkor egyenes „tónuslépcsőt” kap. A legsötétebb négyzetben nem kevesebb, mint 168 + 4 = 172 festékréteg került egymás fölé. Az alkotás lényegét R. G. egyik értő méltatója így fogalmazta meg: „A transzparens matéria kötetlen rétegezési lehetőségeit pedig ezúttal Fibonacci lineárisan rekurzív sorozatának matematikai képlete határozta meg. Az ismétlődő lépésekből álló műveletsorozat törvénye révén 2-től egészen 168 rétegnyi festék helyezhető egymás fölé. A művész által kikísérletezett technikának köszönhetően azonban még a nagyon sok, egymás fölé helyezett réteg is homogén, ragyogóan áttetsző színmezőket hozott létre... És bár felmerülhetne olyan feltételezés, hogy mindez létrehozható manualitás nélkül, pusztán grafikai és nyomdai körülmények között – ez azonban csak dilettáns feltételezés.” (Zsikla Mónika)¹²

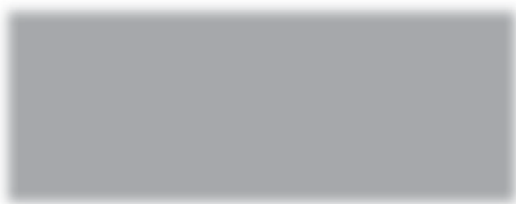
2 szín 4 tónusa, 2 szín 2 tónusa és 4 szín 4 tónusa variációk: „A kiállítás¹³ középpontjában legújabb sorozatom, a 2 szín 4 tónusa és a 2 szín 2 tónusa variáció áll. Ez a munkám is kapcsolatban van korábbi, 4 szín 4 tónusa 256 N című képsorozatommal. 24 lapon azonos mennyiségű szín és azonos forma szerepel, de mind a 24 lap (a 135x135 cm) különböző. A tónuslépcső egyenes. Az I-es tónust – mely a sorozat képletében meghatározott módon helyezkedik el – nem »teszem le«, minden lapon jelen van. A kiállításon szerepel további 24 lap (a 70x70 cm), amelyek szintén a 4 szín 4 tónusa variáció 256 N

képlet szerint születtek. Itt az elemek mozgatása más lehetőséget jelenít meg.” (Rákóczy Gizella)¹⁴

„Több mint fizikai – vagyis transzcendens”¹⁵: R. G. festészetének mélységes matematikai összefüggéseiről kell írni. R. G. istenhitéről¹⁶ is írni kell. R. G. Fibonacci-számsor alapján előállított színárnyalat-sorozatai metafizikai valóságok, ugyanúgy, mint Bartók zenéje – ezért az első R. G. retrospektívét az értő Japánban kellene megrendezni.

A gyászszávvá áthúzott tárgyleíró cédulája miatt is megrendítő magányú 24 N képsorozat – amely a bejárat mellett, mint valami utolsó üzenet, úgy fogadja a műcsarnoki kiállításra belépőt és búcsúztatja az onnét távozót – egyik darabján (IV F.), ami a többitől eltérően pontos dátumot (2002. VIII. 16.) is kapott, dedikáció olvasható: „Annának 24. születésnapjára. Mama”.

Kedves Anna! Az egyik legjobb kortársunk bátorításnak szánt szavait¹⁷ küldöm Magának vigasztalásul. *We don't fear death, and neither should you. You know what Socrates said about death, in Greek of course? "Death is just one more night."*

JEGYZETEK

- 1 Wang Mingming (szerk.): *A természet igézete. Qi Baishi-festmények a Pekingi Művészeti Akadémia gyűjteményéből.* Guangxi Fine Arts Publishing House, 2015.
- 2 24 N (24 lap), 2002, papír, akvarell. Befestett felület mérete: 57 x 57 cm egyenként. Papírméret: 70 x 70 cm egyenként. A 24 kép installálása: egyenként üvegezve, falra erősítve, 6 sorba és 4 oszlopba rendezve. A kiállított teljes mű területe 12,1 m². (A *Képzőművészet. Nemzeti Szalon 2015* nagykatalógusa 209. oldalán nem a kiállítás szerepelt R. G.-mű reprodukciója látható.)
- 3 Rákóczy Gizella (Bp., 1947. márc. 20 – Bp., 2015. máj. 19.) A Fibonacci-számsorozaton alapuló szintant és festési módszert fejlesztett ki. Végtelen alázattal létrehozott művei az örökkévalóság nyugalmát hordozzák. A Spanyol Piarista Vértanúk templomába (Szeged) készített monumentális üveglablak-sorozata másfél évtizede hiába vár kivitelezésre.
- 4 Lehetséges, hogy József Attila álomleírásában is ez a tapasztalat érhető tetten: *Kék, piros, sárga, összekent / képeket láttam álmaimban / és úgy éreztem, ez a rend* (Eszmélet). (1970 körül volt egy országos iskolai tanulmányi pályázat magyar irodalomból ezzel a figyelemre méltó címmel: *A rend és a törvény József Attila költészetében.*) Idézem J. A. másik közismert rendmeghatározását, amely szintén érvényes R. G. művészetére: *Mig megvilágosúl gyönyörű / képességünk, a rend, / mellyel az elme tudomásul veszi / a véges végtelent* (A város peremén).
- 5 Tzveta Sofronieva: Erwin Schrödinger's poetry. *Science and Education* 23, 655–672, 2014.
- 6 Erwin Schrödinger: Mi a „reális”? In: *E. Sch. válogatott írásai.* Vál.: Szegedi Péter. Typotex, Budapest, 2014, p. 358. (Nagy Imre ford.)
- 7 Beke László: Rákóczy Gizi meghalt. *Élet és Irodalom*, 2015. jún. 5.
- 8 Dukay Barnabás e-mailje, amelyet jelen cikk szerzőjének küldött. 2015. jún. 17.
- 9 Ld. 3. jegyzet.
- 10 <http://artportal.hu/program/kiallitas/20120405/256-n---4-szin-4-tonusanak-variacioja---rakoczy-gizella-festomuvesz-kiallitas-a-17461>
- 11 Simon Zsuzsa: Nincs többé szabad szín, szabad forma. Rákóczy Gizella festésze. Második rész. *Balkon*, 2012 (11, 12), 2–11.
- 12 Zsikla Mónika: Krétai vonalú labirintus = évkör. *Balkon*, 2010 (5), 24–25.
- 13 Rákóczy Gizella életében az utolsó egyéni kiállításról van szó. FUGA Budapesti Építészeti Központ, 2014. márc. 27 – 2014. ápr. 14. Megnyitotta: Dukay Barnabás zeneszerző. Közreműködött: Rákóczy Anna (fuvola) és Kertész Rita (zongora).
- 14 <http://artportal.hu/program/kiallitas/20140327/rakoczy-gizella-19297>
- 15 Erwin Schrödinger: A metafizikáról általában. In: *E. Sch. válogatott írásai.* Vál.: Szegedi Péter. Typotex, Budapest, 2014, p. 73. (Gerner József ford.)
- 16 „... hatalmas hit birtokában tartotta kézben a kutatásait. (Hogy ez egyértelműen istenhit volt, afelől többször meggyőződhettem, de ennek milyenségét, mibenlétét nem fogom most firtatni.)” Beke László: *i. m.*
- 17 Kurt Vonnegut at *Clowes Hall, Indianapolis, April 27, 2007.* In: Kurt Vonnegut: *Armageddon in retrospect.* Penguin Books, New York, 2008, p. 15. Vonnegut a Butler University-n meghirdetett beszéde előtt két héttel meghalt. Beszédét fia (Mark) olvasta fel.

Makovecz Pál¹

Varázslat 100–120 cm magasságból nézve

■ Áll a kisgyerek az anyja² asztalánál, és nézi, ahogy az rajzol. Futnak a vonalak, habozás nélkül formálódik az ismeretlen, aztán a vonalak értelmet nyernek: ... vitorlás hajó! Hullámok. Dagad a vitorla. Már látja a kisgyerek a szelet is, ahogy fodrozódik a víz a hajó orránál. Nevetés csiklandozza a torkát, ez varázslat. Elképzeltetetlen, hogy lesz a semmiből valóban az, aminek készült.

Akkor most mozdonyt! Dől a füst, mozdulnak a kerek-
kek... a csodálkozás örömétől alig elfojtható kuncogás.

Medvét! Lomha a mozgása, puha a bundája... kuncogás.

Áll ugyanez a gyerek a bátyja³ mögött, aki asztalánál ül és farag. Válla fölött lesi, hogy a barackmagnak arca lesz. Ez fintorog! (...kuncogás...) A következő magnak mérges arca rajzolódik. Varázslat. Képtelenség. Hiszen az a kéz is csak olyan, mint az enyém, de ez mégsem tud ilyet...

Évek telnek, és a fiatalember áll az apja⁴ asztalánál, és nézi, ahogy az rajzol. Aprólékos gonddal egymás után rajzolódnak a cserepek a tetőn.

– Nem unod?

– Szeretem.

Egyesével a térkövek a ház előtt, aztán rajta siető, bá-
mészködő emberkék. Fák. Árnyékuk is lesz. Megáll az idő, nyúlik az árnyék, hajlanak a szélben a fák. Ez már nem kuncogás, gombóc a torokban.

A varázslat a régi. Nem hihető az, ami a papíron meg-
születik.

Nehéz kiállításra menni, ha valaki így nőtt fel. A cso-
dák nap mint nap előtte születtek, és a mesterség nagyvo-
nalú birtoklása része lett a varázslatnak.

Jó, hogy az „Itt és most” tárlat megtekintésekor több-
ször is kerülgetett a gyermekkori kuncogás. El tudtam
képzelnéni a kislányt, ahogy lábujjhegyen állva, az alkotó
válla fölött lélegzetét visszafojtva lesi, ahogy a varázslat
újra megtörténik.

Laikusként nem tudok értelmesen egy ilyen tárlatról
beszámolót készíteni – bár a megtisztelő felkérést kö-
szönöm –, de arról beszámolhatok, hogy szívesen őrzöm
minden olyan kiállítás emlékéit, ahol pillanatokra átél-
hettem a gyermekkori kuncogás emlékéit.

JEGYZETEK

- 1 Kisfiú, majd fiatalember
- 2 Szabó Marianne, Munkácsy-díjas iparművész, az MMA
rendes tagja
- 3 Makovecz Benjamin, grafikusművész, műfordító
- 4 Makovecz Imre